

ET-Tefsîru'l-Mevzuî li Sûveri'l-Kur'âni'l-Kerîm

Heyet, Editör: Prof. Dr. Mustafa Müslim, Külliyyetü'd-Dirasâti'l-Ulyâ ve'l-Bahsi'l-İlmî, Şârika, 2010, 10 cilt.

Abdullah TEMİZKAN*

Konulu tefsir, son dönem Kur'ân çalışmalarında öne çıkan tefsir yöntemlerinden biridir. Akademik camianın sahiplenmesi ve bazı ilim adamlarının yoğun çalışmaları neticesinde bir tefsir hareketine dönüşmüştür. Bu hareket, günümüz insanının ciltler dolusu tefsir külliyyatından istifade etmek sûretiyle Kur'ân'ın herhangi bir konusunu veya sûresini bütüncül olarak anlamayacağı varsayımına dayanır. Onlara göre, Kur'ân'ın bütüncül bir şekilde anlaşılması ancak konulu tefsir ile mümkündür.

Konulu tefsir ana hatlarıyla üç kısımda mütalaa edilmektedir. Bunlardan ilki, kavram çalışmasından ibaret olan ve konulu tefsir ile neredeyse özdeşleşen *Kur'ân eksenli konulu tefsir*dir. İkincisi, *sûre eksenli konulu tefsir*dir ki bir sûrenin ana konuları çerçevesinde tefsir edilmesidir. Üçüncüsü ise *ayet eksenli konulu tefsir* olup ele alınan bir ayetin çok boyutlu okunmasını ifade etmektedir.

Kur'ân eksenli konulu tefsir, konulu tefsirin en çok rağbet gören türüdür. Nitekim başta ülkemiz olmak üzere İslam dünyasındaki akademik çalışmalar son dönemlerde daha ziyade bu şekilde olmaktadır. Üçüncü sırada zikrettiğimiz ayet eksenli konulu tefsirin örneklerini, günümüze intikal eden geçmiş dönem tefsir mirası ve günümüz tefsir çalışmalarında görmek mümkündür.

Sûre eksenli konulu tefsir, daha çok müstakil sûrelerin tefsiri şeklinde ortaya çıkmıştır. Kur'ân'ın ilk defa baştan sona konulu tefsir planıyla açıklanması ise bu yazıda tanıtımını ve değerlendirmesini yapmaya çalışacağımız *et-Tefsîru'l-Mevzuî li Suveri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı çalışmayla gerçekleşmiştir.

et-Tefsîru'l-Mevzuî li Suveri'l-Kur'âni'l-Kerîm, on cilt halinde 2010 yılında basılmıştır. Eserin yeni bir baskısının hâla yapılmamış olması büyük bir eksikliktir. Eser, *Merkezü't-Tefsir li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye* tarafından pdf formatında okuyucuların hizmetine sunulmuştur. Alanında bir ilk olmasına karşın ülkemizde hak ettiği ilgiyi görmemesinden dolayı, bu eseri okuyuculara tanıtmak istedik.

Kollektif bir çabanın ürünü olan eserin editörlüğünü kendi tabiriyle otuz beş yılını konulu tefsire veren, bu alanda teorik ve pratik önemli eserleri kaleme alan Mustafa Müslim yapmıştır. Müslim'in Kur'ân sûrelerinin konulu olarak tefsir edilmesi şeklinde hedeflediği projeyi, *Şarika Üniversitesi* sahiplenmiştir. Tefsir ve ulûmu'l-Kur'ân alanında çalışan otuzu aşkın ilim adamı, projenin

Makale gönderim tarihi: 01.10.2017, kabul tarihi: 01.11.2017

Doi: 10.26791/sarkiat.351513

*Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri a_temizkan@hotmail.com

gerçekleşmesinde emek sarf etmiştir. Eser, beş yıl süren bir çalışma sonucunda tamamlanmıştır.

Mustafa Müslim eserin girişinde (s. 9 -) çalışmanın oluşum süreci hakkında bilgi vermektedir. *et-Tefsîru'l-Mevzu' li Süveri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eserin, alanında bir ilk olma vasfına dikkat çeken Müslim, farklı şekillerde konulu tefsir çalışması yapan ilim adamlarını bir araya getirir. Toplanan komisyon, aşağıda ana hatlarıyla verdiğimiz ortak bir plan üzerinde uzlaşır. Komisyonun danışma ve izleme komitelerinin yanı sıra basım kurulu oluşturulur. Daha sonra uygulama safhasına geçen heyetin üyelerine konulu tefsirini hazırlayacakları sûreler dağıtılır.

Eserin oluşumu esnasında üç problemle karşılaştığını ifade eden Müslim bunları, bazı yazarların görevi aldıktan sonra belirli aralıklarla özür beyan etmeleri veya görevi bırakmaları, gönderilen plana riayet etmemeleri ve yazımdaki üslup farklılıkları şeklinde sıralar. Mustafa Müslim, söz konusu aksaklıkların varlığına rağmen çalışmanın son derece başarılı olduğu kanaatinde dir.

Mustafa Müslim bu çalışmanın bundan sonra yapılacak konulu tefsir çalışmalarına örneklik teşkil edeceğini, söz konusu eserin, Kur'ân'ı bütüncül bir tarzda okumak isteyen –özellikle- genç araştırmacılara yapacakları konulu tefsir çalışmalarında yeni ufuklar açacağı düşüncesindedir.

2004 yılında yapılan toplantılar neticesinde temelleri atılan çalışmanın planı (s.-ب-ج) ana hatlarıyla şöyledir:

I. SÛREYE GİRİŞ

- A. Sûrenin ismi
- B. Sûrenin fazileti
- C. Sûrenin mekkîliği/medenîliği
- D. Sûrenin ayet sayısı
- E. Sûrenin ana konuları
- F. Sûrede münâsebât
 1. Sûrenin ismi ve ana konuları arasındaki ilişki
 2. Sûrenin başı ile sonu arasındaki ilişki
 3. Sûrenin başı ile önceki sûrenin sonu arasındaki ilişki
 4. Sûrenin pasajları ve ana konuları arasındaki ilişki
 5. Sûrenin pasajları arasındaki ilişki
 6. Sûrenin içeriğinin önceki sûre ile ilişkisi

II. PASAJLARIN İCMALÎ TEFSİRİ

- A. Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri
- B. Pasajın sünnet ile açıklanması
- C. Akîdevî meselerde (Esmâ ve sıfat meselesi) selefî bakışını benimseme
- D. Fikhî meselelerde araştırmacının tercihi ve delilleri
- E. Gereksiz dil, belağat ve kıraat konularına girmeme
- F. Tekrarlanan konuları (kıssalar gibi) sûrenin ana konusuna uygun açıklama

G. Ayetlerin hidayet boyutu ile ümmetin konumu/durumu arasında bağlantı kurma, Kur'ân, sünnet ve İslâm hukuku hakkındaki şüpheleri reddetme

H. Kevnî ayetlerin tefsirinde bilimsel gerçeklere kısaca değinme ve bilimsel teorilerden kaçınma

III. PASAJDAN ÇIKARILAN HİDAYET İLKELERİ

- A. Akîdevî meseleler
- B. Şerî hükümler
- C. İslam ahlâkı ve şerî âdâb
- D. Eğitim boyutu

IV. GENEL KURALLAR VE İLKELER

et-Tefsîru'l-Mevzu' li Suveri'l-Kur'âni'l-Kerîm şekil açısından incelendiğinde eser, sistematik bir yapıya sahiptir. Başlıklar, dipnotlar ve son ciltte ayrıntılı bir şekilde yer alan ayet, hadis ve konu fihristi, tefsirin titiz bir çalışmanın ürünü olduğunu göstermektedir. Öte taraftan yazı tipi ve yazının boyutu, paragraf düzeni gibi eserin okunmasını kolaylaştıran unsurlarda gösterilen hassasiyet de çalışmanın artıları arasında sayılabilir.

Eser, yetkin bir kurulun tasarladığı bir proje muvacehesinde hazırlanmıştır. Ancak kimi zaman bu planın şemasına riayet edilmediği durumlar da olmuştur. Eserde hangi yazarın hangi sûreyi tefsir ettiği belirtilmediğinden taslağın ihlal edildiği sûreleri zikretmek yerinde olacaktır. Proje taslağı ile tefsir edilen sûreler arasında yaptığımız karşılaştırmalar neticesinde, söz konusu taslağa uyulmadığını tespit ettiğimiz sûreler şunlardır: Fâtiha, Hûd, Ra'd, Şuarâ, Ankebût, Rûm, Secde, Ahzâb, Sâffât, Sâd, Duhân, Câsiye, Ahkâf, Fetih, Kamer, Haşr, Mücâdele.

Zikredilen sûrelerin izahında -bazı yazarlar- özellikle planda belirtilen 'sûrenin pasajlar arasındaki ilişki' başlığını kullanmamıştır. Söz konusu başlık yerine '*el-münasebet*' başlığıyla pasajlar arası anlamsal ilişkiyi kısaca zikretmiştir. Kimi yazarlar ise bu ilişkiyi icmâlî tefsirin içerisinde anlatmıştır. Diğer taraftan planda '*pasajdan çıkarılan hidayet ilkeleri*' başlığını kullanmak yerine '*durûs ve iber*' şeklindeki başlıkları tercih etmişlerdir. Seçilen başlıkların sûreden sûreye farklılık arz etmesinin okuyucunun zihninde bir karışıklığa sebep olacağı aşîkârdır.

Söz konusu sûreler dışında özellikle zikretmemiz gereken sûreler topluluğu mevcuttur. Nebe sûresi dışında otuzuncu cüzde yer alan sûrelerin tamamında neredeyse taslak değişmiştir. Daha önce icmâlî tefsirden hemen önce ya da sonra zikredilen *pasajlar arası ilişkiler*, sûrenin tanıtım kısmında özetle ele alınmıştır. Sûrelerin kısa oluşundan hareketle böyle bir tarz değişikliğine gidildiği varsayılsa bile bu durum tefsirin girişinde editör tarafından belirtilmemiştir. Halbuki eser için belirlenen plana uyulması durumunda söz konusu kısa sûrelerin tefsirinde daha farklı bir tablo ile karşılaşacağımız izahtan varestedir.

Mustafa Müslim'in zikrettiği ve tarafımızdan da müşahede edilen diğer bir husus ise *üslup* meselesidir. Yazarların, açıkladıkları sûrenin tefsirine yansıttıkları üslupları, özellikle farklı sûrelerin bir arada okunması durumunda kendisini net bir şekilde ele vermektedir. Söz konusu üslup farklılıkları kimi zaman okuyucuyu rahatsız edecek derecede olabilmektedir. Aslında üsluptaki bu farklılaşmanın en

önemli nedenlerinden biri yazar sayısının fazla olmasıdır. Yazar sayısının az olması durumunda üslupta görülen sorunlar büyük ölçüde giderilecektir.

et-Tefsîru'l-Mevzuî li Süveri'l-Kur'âni'l-Kerîm içerik açısından incelendiğinde eser, özellikle sûrenin ana konularını belirleme ve sûreyi pasajlara ayırıp tefsir etme esasına dayanmaktadır. Eser, sûrenin ana konularıyla pasajları arasındaki ilişkiyi vermekle sûrenin iç bütünlüğünü, önceki sûrenin ana konularıyla olan anlamsal ilişkisini tespit ederek de Kur'an'ın iç bütünlüğünü ortaya koymaya çalışmıştır.

Eserde, başta sûrenin ismi/isimleri zikredilerek sûrenin tefsirine başlanmış ve söz konusu isim/isimlerin arka planı açıklanmıştır. Daha sonra sûrenin fazilet(ler)i hakkındaki rivayetler sıralanmıştır. Ancak dipnotlarda verilen rivayetlerin tahrîcinde, zikredilen hadislerin sıhhati belirtilmemiştir.

Sûrenin isim ve faziletinden sonra mekkî veya medenî oluşuna dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda sûrenin mekkî veya medenîliği ile ilgili görüş ayrılıkları belirtilmiş ve tercih edilen görüşün gerekçeleri mekkî-medenî sûrelerin özelliklerine yapılan atıflarla verilmeye çalışılmıştır. Öte taraftan sûrenin ayet sayısı konusundaki farklı görüşlere değinilmeden geçilmemiştir.

et-Tefsîru'l-Mevzuî li Süveri'l-Kur'âni'l-Kerîm'de giriş mahiyetindeki bilgiler verildikten sonra sûrenin tefsirine geçilmiştir. Burada dikkat çeken husus, "mihver" başlığı altında sûredeki ana konuların arz edilmesidir. Sûrenin uzunluğu veya kısalığı, ele alınan ana konuların sayılarının farklılaşmasına sebep olmuştur. Kanaatimizce bu eseri, klasik tefsirlerden ayıran en önemli özellik, sûrenin ana konularını tespit etmesidir. Zira okuyucu bu sayede, sûrede dağınık olarak yer alan konuları, bir arada görme imkânına sahip olmaktadır.

et-Tefsîru'l-Mevzuî'nin, mümeyyiz vasıflarından biri de ele aldığı sûrenin anlamsal ilişki ağını ortaya koymasıdır. Eserde, belirlenen ana konular ile sûrenin ismi veya isimleri arasındaki ilişki zikredildikten sonra sûrenin başı ile sonu arasındaki anlamsal ilişki üzerinde durulmuştur. Söz konusu anlamsal ilişki bununla sınırlı kalmamış, önceki sûrenin sonu ile tefsir edilen sûrenin başı arasındaki anlamsal ilişkiler (*münasebet*) dikkatlere sunulmuştur. Ayrıca tefsiri yapılan sûrenin içeriği ile önceki sûrenin içeriği karşılaştırılarak sûreler arası uyum ve ahenk tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece Kur'an'ın iç uyumu gözler önüne serilmiştir.

Eserde, ele alınan sûrenin girişi mahiyetindeki bilgilerin zikredilmesinden sonra, belirlenen ana konular doğrultusunda, birbirleriyle irtibatlı ayetler gruplandırılarak sûrenin pasajları oluşturulmuştur. Oluşturulan pasajların anlamları ana hatlarıyla (*icmalî tefsir*) verilmiştir. Konulu tefsirde hedeflenen anlamın toplu bir şekilde muhataba ulaştırılması düşüncesi, pasajların anlamlarının özet bir şekilde verilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla klasik tefsirlerde yer alan kelime açıklamaları, irab, belağat gibi öğelere zorunlu olmadıkça yer verilmemiştir. Mesajın muhataba yalın bir şekilde ulaştırılmasıyla izah edilebilecek bu düşüncenin, farklı bilim adamlarına ait yorumların aktarımında göz ardı edilmesi ise bir çelişkidir.

İcmalî tefsir'de özellikle Kur'an'ın Kur'ân, sünnet, selef kavli ile tefsirine önem verilmiştir. Bunların dışında meşhur tefsir kitaplarından alıntılar yapılmıştır.

Ayrıca ele alınan pasajların farklı ilimlerle ilgili olması durumunda söz konusu ilimlerden istifade etme yoluna gidilmiştir.

İcmalî tefsiri yapılan pasajlar arasındaki anlamsal ilişki tefsirde yoğun bir şekilde işlenmiştir. Bu durum son derece doğaldır. Zira söz konusu anlamsal ilişkilerin belirlenmesi ile sûrenin iç bütünlüğü üzerinden Kur'ân'ın kendi içindeki iç bütünlüğü açığa kavuşturulmuş olmaktadır.

Sûrenin ana hatlarıyla tefsiri ve pasajları arasındaki münasebetlerin zikrinden sonra sûreden çıkarılabilecek hidayet ilkeleri sıralanmıştır. Söz konusu ilkeler ile günümüzdeki müminlerin durumu arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Nitekim konulu tefsirin esas hedeflerinden biri de Kur'ân ile pratik yaşam arasında bir irtibat kurmaktır.

Şekil ve içerik açısından değerlendirmeye çalıştığımız eserdeki, *'belirlenen taslağa riayet etmeme'* ve *'üslûp'* sorunlarının dışında, şu noktaların zikredilmesinde yarar görüyoruz.

1. Eserdeki selefi vurgu, eseri, bir ekolün görüşleri ile sınırlamaktadır. Bütün Müslümanlara hitap eden bir çalışmanın dar bir dairede tutulması eserin etkisini zayıflatmaktadır.
2. Bu çalışmayla konulu tefsirin hedefi olan bütüncül yaklaşımın, sûre ölçeğinde gerçekleştiği söylenebilir. Ancak Kur'ân'ın bütüncül bir tarzda anlaşılması noktasında kendisini parçacı bir yaklaşım olmaktan kurtaramamıştır. Hâlbuki konulu tefsirin varlık sebebi, eski tefsirlerin söz konusu bütüncüllüğü sağlamadığı iddiasıdır. Klasik tefsirlerin uzun ve ayrıntılı yaklaşımlarla Kur'ân'ın mesajını boğduğunu öne süren bu ekol mensupları, söz konusu tefsirin her cildinin ortalama beş yüz sayfadan oluşan ve toplamda on cildi bulan bu hacmini açıklamak durumundadırlar.
3. Sûre eksenli konulu tefsirde, birçok tefsir türünün verileri ayıklanmıştır. Bu durum her ne kadar sûrenin genel çerçevesini ana hatlarıyla verse bile, kuru ve sıkıcı bir havanın hâkim olmasını engelleyememiştir. Örneğin dilsel/beyanî inceliklerden yoksun bir tefsir tarzı görüntüsü kendisini oldukça fazla hissettirmektedir.

Sonuç olarak, eser kendi bütünlüğü içerisinde değerlendirildiğinde başarılı kabul edilebilir. Dahası, modern dönem okuyucusuna bir sûrenin sistematik bir tarzda anlaşılması imkânını sunmaktadır. Ancak yukarıda sıraladığımız sorunların, eseri hazırlayan komisyon tarafından dikkate alınması çalışmanın olgunlaşmasına katkı sağlayacaktır. et-Tefsîru'l-Mevzuî li Suveri'l-Kur'âni'l-Kerîm'in, özellikle Kur'ân üzerindeki çalışmaların arttığı bu son dönemde ilgililere yarar sağlayacağını düşünmekteyiz. Bu sebeple alanında bir ilk olma vasfını taşıyan bu eserin, ülkemizde hak ettiği yeri alması noktasında eser üzerinde akademik çalışmaların yapılması bir zorunluluk arz etmektedir.